

Література

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка : ок. 57 000 слов / С.И. Ожегов ; под. ред. чл.-кор. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – 18-е изд., стереотип. – М., 1986. – 797 с.
2. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б.М. Бим-Бад; редкол.: М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебова и др. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2008. – 528 с.
3. Ощепкова Л.С. Педагогические условия воспитания и развития милосердия у младших школьников : дис. ... канд. пед. наук / Л.С. Ощепкова. – Пермь, 2001. – 171 с.
4. Шутова В.А. Педагогические условия воспитания милосердия у детей младшего возраста : дис. ... канд. пед. наук / В.А. Шутова. – Смоленск, 1999. – 214 с.
5. Маслоу А. Самоактуализация. Психология личности. Тексты / А. Маслоу. – М., 1982. – 116 с.
6. Мудрик А.В. Социальная педагогика : учебник для студентов педагогических вузов / А.В. Мудрик ; под ред. В.А. Сластенина. – М., 1999. – 184 с.

ЯКОВЕЦЬ В.П.

МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ В УМОВАХ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Запровадження ідей Болонського процесу у вищих навчальних закладах України, зокрема кредитно-модульної системи організації навчального процесу, вимагає суттєвої модернізації управління навчальним процесом.

Мета статті – проаналізувати деякі аспекти цієї проблеми, звернувши увагу на основні принципи, якими, на наш погляд, слід керуватися під час планування й організації навчання студентів за кредитно-модульною системою.

Суть кредитно-модульної системи організації навчального процесу полягає в стимулюванні систематичної самостійної роботи студентів та індивідуалізації навчального процесу, що за умови вмілого її впровадження позитивно позначиться на якості підготовки фахівців.

Ще одним завданням кредитно-модульної системи є зближення національних стандартів освіти європейських країн шляхом запровадження єдиної кредитно-трансферної системи виміру навчальної роботи студентів та кількісної оцінки її якості за допомогою уніфікованої системи оцінювання знань за шкалою ECTS.

Запровадження єдиної системи виміру навчальної роботи студентів та кількісного оцінювання її якості сприяє мобільності студентів, надаючи їм змогу здобувати необхідний освітній рівень у різних вищих навчальних закладах і в різних країнах, що приєдналися до Болонського процесу.

Стимулювання систематичної самостійної роботи студентів досягається за рахунок поділу змісту навчальних дисциплін на окремі змістові модулі, рівень засвоєння яких оцінюється як поточно, так і підсумково, за результатами модульного контролю, що стає обов'язковим елементом у системі контролю знань студентів. Цим самим вирішується питання, над яким “ламало списи” не одне покоління викладачів вищої школи: як стимулювати студентів працювати систематично, а не “від сесії до сесії”.

Індивідуалізація навчального процесу здійснюється за допомогою нової форми навчальних занять – індивідуальних занять та збільшення кількості дисциплін, що пропонуються на вибір студента. Крім того, у деяких країнах студент може обирати й певний термін навчання, виходячи із своїх індивідуальних можливостей.

Однак усі ці переваги організації навчання за кредитно-модульною системою будуть ефективно реалізовані лише за умови відповідної модернізації управління навчальним процесом. Для цього, на наш погляд, необхідно дотримуватись таких принципово важливих управлінських дій.

1. У навчальних планах, розроблених вищими навчальними закладами на підставі галузевих освітніх стандартів, затверджених Міністерством освіти і науки України, необхідно вказати не тільки навчальні дисципліни, а й змістові модулі з чітким розподілом кількості годин на їх вивчення та зазначити форми модульного контролю (модульні роботи, які студенти виконують під час аудиторних занять чи в процесі самостійної роботи студентів, захист індивідуальних завдань тощо). При цьому навчальний план має бути збалансованим таким чином, щоб студенти не були перевантажені й мали можливість виконувати всі види робіт, передбачених у ньому, в межах нормативних 54 годин на тиждень навчальної роботи, яку має виконувати студент згідно з “Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”, затвердженим наказом Міністерства освіти України від 02.06.1993 р. № 161 [1].

2. Графік навчального процесу для кожного курсу має бути складений таким чином, щоб підсумковий модульний контроль з різних дисциплін був розділеним у часі, надаючи можливість студентам готуватись до нього без надмірних зусиль.

Деякі вищі навчальні заклади планують 2–3 тижні протягом семестру на проведення модульного контролю, звільняючи студентів від аудиторних занять, інші – проводять його після занять. Але в будь-якому разі ця робота має бути чітко спланованою, а відповідний графік – доведеним до студентів на початку кожного семестру.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу передбачає можливість виставлення підсумкових екзаменаційних оцінок за результатами модульного контролю, виражену в набраних студентами балах. Однак у більшості вищих навчальних закладів іспити, передбачені навчальним планом, є обов’язковими, і при визначенні загальної підсумкової оцінки за 100-бальною шкалою ECTS до результатів модульного контролю додається оцінка в балах, отримана на іспиті.

Такий підхід нам видається цілком виправданим, оскільки, готуючись до іспиту, студент ще раз повторює й систематизує знання, здобуті в процесі засвоєння окремих змістових модулів. Більше того, максимальна кількість балів, які він може набрати за результатами іспиту, має бути не менше ніж 40.

У результаті, працюючи систематично протягом навчального семестру, до чого спонукає модульний контроль, і привісивши свої знання в систему в процесі підготовки до іспиту, студент отримує ґрунтовну підготовку з відповідної дисципліни.

3. Важливою є організація індивідуальної роботи викладачів із студентами, в процесі якої викладач, виявляючи індивідуальні особливості кожного студента, може ліквідувати прогалини в його знаннях, допомогти подолати труднощі в засвоєнні навчального матеріалу, скерувати його самостійну роботу таким чином, щоб вона була найбільш ефективною.

Крім того, працюючи зі студентом індивідуально, викладач може стимулювати поглиблене вивчення своєї дисципліни найбільш здібними студентами та залучати їх уже на перших етапах навчання до активної наукової роботи.

Індивідуальна робота зі студентами має здійснюватись у формі індивідуальних занять, які проводяться протягом усього навчального семестру за чітко спланованим графіком. Згідно з “Нормами часу для планування й обліку навчальної

роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів”, затвердженими наказом МОН України від 07.08.2002 р. № 450, на індивідуальні заняття виділяється до 10% від загального обсягу навчального часу, відведеного на вивчення кожної дисципліни, для освітньо-кваліфікаційних рівнів “молодший спеціаліст” і “бакалавр”, до 15% – для освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст” і до 20% – для освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”. Крім того, за цими нормами 6% навчального часу відводиться на проведення консультацій.

Чітке планування цих форм організації навчального процесу дає можливість налагодити ефективну індивідуальну роботу викладача із студентами, націлену на розвиток їх індивідуальних здібностей та формування необхідних професійних компетентностей.

На жаль, у багатьох вищих навчальних закладах ця робота або зовсім не планується і не проводиться, або лише планується формально. Це пов'язано з нерозробленістю методики проведення індивідуальних занять та неготовністю професорсько-викладацького складу до нових форм роботи зі студентами, їх звичкою до традиційних форм організації навчання у вигляді лекцій, практичних і лабораторних занять, методика яких добре розроблена і які орієнтовані на особистісно-відчужену парадигму освітньої практики. У зв'язку із цим дуже актуальним є проведення наукових досліджень з питань методики організації та індивідуальної навчальної роботи зі студентами в рамках особистісно орієнтованої парадигми освітньої практики.

У нинішній час постійних змін та бурхливого потоку інформації головним у підготовці фахівців з вищою освітою стає не стільки засвоєння ними певної інформації, скільки формування уміння орієнтуватися в ній, постійно вчитися, знаходити те, що необхідно для підвищення рівня своєї кваліфікації, для вирішення нестандартних проблем у своїй професійній діяльності, що постійно виникають у швидкозмінному глобалізованому суспільстві, яке постійно реформується. Тому на перший план в організації навчання студентів виходить цілеспрямована організація їх самостійної роботи, питома вага якої в їх навчальній роботі суттєво зростає.

Індивідуальні форми роботи викладача зі студентами, який стає не стільки носієм інформації, скільки порадником і наставником, дають той інструментарій, який забезпечить ефективність творчої самостійної роботи студентів. Виходячи із цих позицій, необхідно розвивати та вдосконалювати методику проведення індивідуальних занять зі студентами.

4. Організація навчального процесу за кредитно-модульною системою вимагає кардинальної модифікації його нормативного та науково-методичного забезпечення.

Для ефективного цілеспрямованого управління навчальним процесом у кожному вищому навчальному закладі має бути відповідне положення про організацію навчального процесу, узгоджене з чинним “Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”, затвердженим наказом Міністерства освіти України від 02.06.1993 р. № 161, та “Тимчасовим положенням про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців у вищих навчальних закладах”, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 23.01.2004 р. № 48 [1].

У ньому повинні бути чітко регламентовані необхідні управлінські дії щодо організації навчального процесу за кредитно-модульною системою з урахуванням специфіки вищого навчального закладу.

Крім того, необхідно мати й ряд інших нормативних документів, якими регламентуються окремі складові в цілісній системі організації навчального процесу:

особливості проведення поточного та підсумкового контролю знань студентів, початкової й виробничої практик, підсумкової атестації тощо.

Особливо важливого значення набуває науково-методичне забезпечення кожної навчальної дисципліни, яке включає її навчальну та робочу програми, інструктивно-методичні матеріали до семінарських, лабораторних і практичних занять, індивідуальні завдання для творчої самостійної роботи студентів, методичні рекомендації для самостійної роботи студентів з кожного навчального модуля, контрольні завдання для проведення модульного та підсумкового контролю знань та ін. Всі ці матеріали необхідно зберігати на паперових і електронних носіях, систематично оновлювати та забезпечувати доступ до них студентів. Від їх якості великою мірою залежить ефективність навчального процесу.

5. Усі перелічені заходи не даватимуть належного результату, якщо при цьому не створити належних умов для творчої роботи викладача – основної фігури в системі організації навчального процесу, від якого великою мірою залежить якість навчання.

Перш за все, необхідно внести суттєві корективи в планування навчального навантаження викладачів, врахувавши нові форми навчальної роботи, передбачені кредитно-модульною системою: проведення модульного контролю знань студентів та індивідуальних занять.

“Норми часу для планування й обліку навчальної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів”, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 07.08.2002 р. № 450, дають змогу чітко спланувати як традиційну навчальну роботу викладача, так і нові її форми, пов’язані з кредитно-модульною системою організації навчального процесу.

Врахування цих норм дає можливість уникнути надмірного перевантаження викладачів навчальною роботою, що може негативно позначитись на її якості. Тим більше, що із запровадженням кредитно-модульної системи організації навчального процесу суттєво зростає обсяг науково-методичної роботи викладача.

Уникнути перевантаженості викладачів можна й шляхом скорочення в навчальних планах обсягу аудиторних занять, який згідно з чинними нормативами Міністерства освіти і науки України може становити від однієї третини загального обсягу годин, відведеного на вивчення кожної дисципліни. Збільшення питомої ваги самостійної роботи студентів при вивченні певної дисципліни за умови ефективної організації цієї роботи тільки покращить рівень знань студентів, про що свідчить передовий світовий досвід.

Кожен із перелічених напрямів модернізації управління навчальним процесом потребує більш детального дослідження й глибокого аналізу, але їх реалізація, на наш погляд, дасть змогу використати переваги кредитно-модульної системи організації навчального процесу для суттєвого поліпшення якості підготовки фахівців з вищою освітою.

Запровадження ідей Болонського процесу передбачає також кардинальні зміни в методах навчання студентів, основними з яких, на наш погляд, є:

- технологізація навчання;
- перехід від інформативних до активних методів навчання із включенням у навчальну діяльність студентів елементів проблемності, наукового пошуку, різноманітних форм творчої самостійної роботи – перехід від школи відтворення до школи розуміння, школи мислення;

– застосування засобів організації навчального процесу, які спрямовані на інтенсифікацію засвоєння знань;

– перехід до такої організації взаємодії викладача і студента, при якій акцент переноситься з навчальної діяльності викладача на пізнавальну діяльність студента [2].

Важливою є тенденція до впровадження діяльнісної спрямованості вищої освіти. На відміну від знанневоорієнтованого підходу, який довгий час панував у вищій освіті і був спрямованим на формуванні в студентів міцних систематизованих знань, діяльнісний підхід зміщує акцент у підготовці фахівців на формування їх здатності до активної діяльності, творчої професійної праці. Не тільки засвоєння знань, а й оволодіння процесом, засобами та знаряддями діяльності стає необхідним компонентом розвитку особистості студента в процесі навчання.

Для вдосконалення професійної підготовки у вищому навчальному закладі необхідна така організація навчального процесу, при якій студенти мають залучатись до інтегративної діяльності, що містить пізнавальний, цілісно орієнтований, перетворювальний, комунікативний та естетичний компоненти. Для цього в усіх циклах дисциплін фахової підготовки необхідно передбачити посилення зазначених компонентів діяльності за рахунок включення в навчальний процес усних та письмових доповідей і повідомлень, використання ігрових форм навчальних занять, виконання міждисциплінарних науково-дослідних робіт, залучення студентів до предметних гуртків та проблемних груп, посилення емоційних компонентів усіх форм навчальних занять.

Важливим аспектом у професійній підготовці студентів, на наш погляд, є формування в них цілісного сприйняття навколишнього світу й відчуття єдності з ним, відображення в змісті навчання методологічної та світоглядної спрямованості основ сучасних знань.

Наступним завданням, яке має вирішувати вища освіта, на нашу думку, є створення у процесі організації діяльності студентів настанови на неперервне продовження освіти, виходячи з потреб сучасної епохи науково-технічного прогресу, яка потребує постійного оновлення й поповнення знань. Тому метою вищої освіти має стати не стільки наповнення студента певним обсягом знань, скільки формування в нього усвідомленості в необхідності подальшого саморозвитку та самоосвіти як підґрунтя в майбутній професійній діяльності. Принцип провідної ролі самоосвіти, конструювання власних освітніх та професійних маршрутів, на нашу думку, є однією з головних ознак сучасної вищої освіти. Цей принцип передбачає як обов'язкову умову високий ступінь вмотивованості студента до систематичного підвищення рівня власних знань, розуміння того, що не можна заспокоюватися та припиняти самоосвіту. Необхідною умовою реалізації принципів Болонського процесу у вітчизняній вищій освіті, на думку багатьох дослідників [2–4], є також впровадження компетентнісного підходу до навчання студентів.

Висновки. Аналіз багаторічних європейських напрацювань із запровадження компетентнісного підходу до визначення результатів вищої освіти дає підстави стверджувати, що цей підхід може дійсно зробити вітчизняну вищу школу зрозумілою, порівнюваною, якісною. Сьогодні в Європі для вищої школи визначені загальні компетентності випускника та специфічні (предметні) компетентності для дев'яти предметних галузей. Фактична компетентність випускника певного освітньо-кваліфікаційного рівня конкретного галузевого спрямування, кредитний вимір

її досягнення – ось що справді спроможне зробити вищу школу нашої країни визнаною в Європі. Тобто, на думку вчених, необхідно змістити акценти з освітнього процесу на його результати.

Література

1. Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання. – К. : Форум, 2007. – Т. 1–2.
2. Луговий В.І. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти та їх вплив на модернізацію вищої школи України // Сучасні тенденції розвитку вищої освіти, трансформація навчального процесу у технологію навчання : IV Міжнародна науково-методична конференція, (25–26 жовтня 2007 р.) : матеріали конференції. – К. : Вид-во ДУІКТ, 2007.
3. Коржуев А.В. Традиции в высшем профессиональном образовании / А.В. Коржуев, В.А. Попов. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 300 с.
4. Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти : монографія / за ред. В.М. Бобика. – К. : МАУП, 2004. – 200 с.